

A Tisza-vidék modernizációs lehetőségei egy vizsgálat tükrében

A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja a közel-múltban a Tisza folyó-menti speciális régió fejlesztési elképzeléseinek hangsúlyait vizsgálta. Kérdőíveink az érintett 3 tervezési-statisztikai régió prominens személyiségeinek a Tiszával kapcsolatos nézeteit, véleményét kutatták. Elgondolásunk szerint, a Tisza-vidék kutatás-fejlesztési program interdiszciplináris jellege igényli a prominenciakutatás metódusainak alkalmazását. A prominencia értelmezésünkben a (helyi) társadalmi hierarchia csúcsán elhelyezkedő (szakértői) csoportot jelenti.¹

Az alapsokaság kialakításakor – egyfajta súlyozási metódusként – a Tisza megyei, térségi kapcsolódását vettük figyelembe. Ott, ahol a Tisza helyzete erősen periférikus, a folyó völgyre és a közvetlen közeli településekre koncentráltunk.

A több mint kéttucat kistérségben 441 települést (39 várost és 402 községet) találhatunk. A területen a népesség száma közel másfél millió. Az érintett városokban majdnem egymillió polgár él. **Közvetlenül a Tisza mentén 141 település található.** A Tisza menti városok száma nem éri el a húszat. A Tiszával közvetlen szomszéd-ságban közel 700 ezer ember él. A folyó menti városi népesség száma majdnem félmillió.

A Tisza-vidék fejlesztési programhoz készített, nyitott és zárt kérdéseket egyaránt tartalmazó kérdőíves vizsgálatunkat 2000 júniusában végeztük. Kérdőívünket a Tisza által érintett hét megyében a társadalmi, a gazdasági, a politikai, illetve a kulturális elitet reprezentáló 500 embernek küldtük ki.

A tanulmányban az eredményeket több alkalommal száz fokozatú skálán közöljük. A száz fokozatú skála értékei minden esetben csak az értékelhető válaszokra vonatkoznak, a következők szerint: a százas érték azt jelenti, ha minden válaszoló a maximális, a nulla pedig, ha a minimális pontszámot adta. A száz fokozatú skálákon az ötven pont alatti értékek általában negatív véleményt (bizalmatlanságot, ellenszenvet), míg az ötven pont feletti értékek inkább pozitív véleményt (bizalmat, rokonszenvet) jeleznek.

Az 500 kérdezett közül inkább az észak-alföldi, és az észak-magyarországi régió prominenciái válaszoltak. A jelentősebb válaszadási hajlandóság háttérben feltételezhetően az áll, hogy *a Tisza* egyfajta *híd szerepet* kaphat, tölthet be a regionális együttműködésben. Vagyis: az Alföld folyója kapcsán kialakulhat egy közös fejlesztési program, amely a vizsgált terület térségeit és településeit átfogja. Ezt az állításunkat erősíti a prominencia kötődés érzete („Hogy érzi magát a megyében,

---

¹ Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába, Osiris, Budapest, 1997. 636. o.

illetve a Tisza-mentén?”). *A többség jól érzi magát a vizsgált térségben, valamint a Tisza-mentén.* A hét megye „tetszési indexének” átlaga – 100 fokozatú skálán – 70, a Tisza-mente, mint térség „tetszési indexe” pedig 79 pont. A megkérdezettek szerint a Tisza-mentén a XXI. század elején is erősek az *identitás-elemek*, de *a térség gazdasági-politikai érdekképviselése gyenge.* A „tetszési index” a regionális identitás egyik fontos mutatójaként is meghatározható, s így adekvátan bizonyítható állításunk, amely szerint a Tisza összekötő kapocsként, közös entitásként is definiálható az érintett területeken.

A Tisza-menti megyék modernizációs lehetőségei a válaszok tükrében Csongrád megyei elsőséget mutatnak. A legmarkánsabban ez a gazdaságfejlesztési lehetőségekben, a környezetvédelmi felkészültségben, a (humán) infrastrukturális ellátottság dimenziójában, illetve az innovációs képességekben jelentkezik. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye a politikai érdekképviselő (a lobbis) kategóriájában előzi meg a Dél-Alföld központi megyéjét. Jász-Nagykun-Szolnok megye potenciáljai összességében a stabil második helyet jelentik. A harmadik helyen a többi megye osztozik.

1. tábla Megítélése szerint a Tisza-menti speciális térség megyéi közül (Bács-Kiskun, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg) melyik áll az első (vezető) helyen a következő kategóriákban? Említések száma:

	Összesített első hely	Összesített második hely	Összesített harmadik hely
a Tisza-menti települések infrastrukturális ellátottságában	Csongrád	Jász-Nagykun-Szolnok	Bács-Kiskun
a Tisza-menti települések gazdaságfejlesztési lehetőségeiben	Csongrád	Jász-Nagykun-Szolnok	Bács-Kiskun
a Tisza-menti települések turisztikai fejlesztési lehetőségeiben	Jász-Nagykun-Szolnok	Csongrád	Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén
a Tisza-menti települések innovációs képességében és egyéb adottságokban	Csongrád	Jász-Nagykun-Szolnok	Hajdú-Bihar
a Tisza-menti települések fejlődését segítő humán infrastruktúra-ellátottságban	Csongrád	Jász-Nagykun-Szolnok	Hajdú-Bihar
a Tisza-menti települések politikai érdekképviselőiben	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Jász-Nagykun-Szolnok	Csongrád
a Tisza-menti települések környezetvédelmi felkészültségében	Csongrád	Jász-Nagykun-Szolnok	Hajdú-Bihar, Heves

Korábbi felméréseink² szintén Csongrád megye elsőségét igazolták a legtöbb társadalmi-gazdasági alrendszerben (a gazdaság teljesítményében, a települések infrastruktúrális és szociális ellátottságában, az innovációs képességekben és adottságokban stb.). Jász-Nagykun-Szolnok – hasonlóan a megyei területfejlesztési program háttéréként készült kutatáshoz – a Tisza-menti térségben is a stabil második helyet mondhatja magáénak.

Csongrád megye (humán) infrastruktúrális, gazdaságfejlesztési és környezetvédelmi elsőségét főként az Észak-alföldi régióból ítélték kedvezőnek. Jász-Nagykun-Szolnok megye pozitívabb turisztikai jövőképét a saját és az Észak-magyarországi régió válaszadói feltételezték. A Közép-Tisza-vidék innovációs szempontú megítélése kedvezőbb a Dél-Alföldről, mint az Észak-magyarországi régióból. A dél-alföldi prominencia általában nem vállalkozott a tőle távol eső megyék különböző kategóriáinak értékelésére, viszont **Szabolcs-Szatmár-Bereg megye politikai érdekképviseleti elsőbbsége** minden régióban egyértelmű.

A válaszadók szerint, a Csatári Bálint által kategorizált kistérségi jellemzők³ közül, a hagyományos ártéri és fokgazdálkodás rehabilitációjára alkalmas zónák inkább az Észak-Alföldön találhatóak. Kevésbé jellemzőek ilyen területek a Dél-Alföldön. Az öntözéses, kertkultúrás zónák azonban éppen az Alföld déli, Tisza-menti részein gyakoribbak.

A folyó menti térség fejlődésének *akadályozó tényezői* között kiugróan *magas a belső periferiához kapcsolódó kategóriák* – közlekedési helyzet, a főváros távolsága, rossz úthálózat, gazdasági-társadalmi lemaradás – említése. Az árvízvesztélyt, mint a térség fejlődését leginkább hátráltató dimenziót, az Alföld egész területén érzékelik. A *segítő tényezők* közül kiemelkednek a *megtartó képességet növelő dimenziók*: ilyen a (vízi)turizmus, az érintetlen természet adottságai és a termelő, szolgáltató ágazatok (szőlészet, borászat, falusi turizmus).

Az általános környezeti jellemzők értékelésében a Tisza-mente és a vizsgált megyék között nem tapasztaltunk jelentős különbségeket. A leginkább támogatott

---

² Szarvák Tibor: A Jász-Nagykun-Szolnok megyei középtávú stratégiai fejlesztési program a megyei prominenciák körében – háttér tanulmány –, 1999. szeptember

Szarvák Tibor: A dél-alföldi prominencia és a régiófejlesztés. In: A térségfejlesztés feladatai az ezredfordulón és az információs társadalom. Szerk: Hanh Csaba, Budapest Hazai Térségfejlesztő Kft. 2000.

³ Csatári Bálint (összeáll.) – Gaborjáné Vydareny Klára – Kiss Attila – Kovács András: A Tisza-vidék problémái és fejlesztési lehetőségei. A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Vidékfejlesztési Főosztálya megbízásából készült Tisza-vidék kutatás-fejlesztési program összefoglalója. Kecskemét: MTA RKK Alföldi Tudományos Intézete, 2001. 104 p.

elképzelés *dinamikus, cselekvésorientált válaszokat* jelent: cél a hatékony Tisza-imázs kialakítása, a holtágak rehabilitációja és a belső periféria jellemzők megszüntetése, mert „a Tisza súlyos társadalmi és gazdasági problémákkal küzdő, zömmel periférikus helyzetű térségeket köt össze”.

2. tábla Osztályozza az alábbi kategóriák állapotát általában a Tisza-mentén és az Ön megyéjében! 100 fokozatú skála átlagpontjai⁴

	Általában a Tisza-mentén	Az Ön megyéjében
szükséges a Tisza-imázs (a Tisza, mint vonzerő) hatékony kialakítása	81	82
a holtágak állapota azonnali rehabilitációt követel	74	75
a Tisza súlyos társadalmi és gazdasági problémákkal küzdő, zömmel periférikus helyzetű térségeket köt össze	74	69
a Tisza-menti települések közlekedési kapcsolódása a fővároshoz nagyon rossz	69	67
sok a mezőgazdasági termelésbe bevont mezőgazdasági terület	63	58
magas a partközeli parcellázások száma	58	54
a Tisza inkább elválaszt, mint összeköt földrajzi területeket	57	55
a Tisza-menti települések közlekedési kapcsolódása a megyeszékhelyekhez megfelelő	51	54
a Tisza menti vadvíz-világ állapota kielégítő	49	47
a Tisza menti urbanizációs folyamatok megfelelőek	42	40
nagy a környezetbarát gazdasági beruházások száma	27	27

A Tisza-mentén a települések *leginkább az árvíz ellen fognának össze*. Közös kezdeményezésként *támogatott a turizmus fellendítése, a tiszai hajózás és a vízminőség védelme* is. A potenciális megyei összefogások is a turizmus és az inf-

⁴ Eredeti értékek: 1 – egyáltalán nem (jó), 2 – kevésbé (jó) fontos, 3 – közepes(-en) szükséges), 4 – jó, (szükséges), 5 – nagyon jó, (leginkább szükséges). A skálán a 0 érték azt jelenti, ha mindenki elutasítaná az állítást, a 100 pedig azt, ha mindenki teljes mértékben fontosnak tartaná.

rastruktúra fejlesztését, a természet- és környezetvédelmet, valamint a vízi hajózást részesítik előnyben.

A kistérségek közötti összefogásban a nagy alrendszerek (pl. turizmus, környezetvédelem, árvíz elleni védekezés stb.) mellett jobban megjelennek a lokális közösségek szerves fejlődését biztosító erőforrások (civil szféra, szőlő- és bortermesztés, falusi turizmus stb.) is.

A Tisza-vidék természet-, környezet- és tájvédelem terén végrehajtandó fejlesztési elképzeléseinek rangsorából látható, hogy a megkérdezettek egyformán *fontosnak tartják a problémák komplex, folyó menti kezelését és a lehetséges kistérségi megoldásokat*. Alapvetően minden elképzelés (a lakossági szennyezések visszaszorítása, az őshonos erdők fenntartása, illetve felületük növelése, az ártéri élőhelyek rekonstrukciója⁵, csak olyan gazdasági tevékenységet lehessen folytatni, ami nem hordja magában a korlátlan növekedés veszélyét, a partközeli parcellázások megszüntetése, az ültetvény jellegű háttérkultúrák háttérbe szorítása) támogatott. Ez azt is jelzi, hogy a térségben *a környezet- és természetvédelem megoldatlan*, illetve a környezeti hatások miatt *váltani, módosítani szükséges a különböző termelési /termesztési kultúrákat*.

A Tisza mentén, illetve a kistérségben *közel hasonló arányban tartják fejlesztendőnek a turizmus különféle szegmenseit* (a vízi turizmus, a tiszai halászathoz /horgászathoz kapcsolódó turizmus, falusi (tanyai) turizmus, kerékpáros turizmus⁶, ökoturizmus, a Tisza-tó vonzerejét jobban megjelenítő idegenforgalmi stratégia, kastélyfelújítás a Tisza-menti településeken, vadászathoz kapcsolódó turizmus, a tradicionális mesterségekhez kapcsolódó turizmus, a termálturizmus) a megkérdezettek. Két eltérő százalékpontú idegenforgalmi fejlesztés támogatottságát leginkább a földrajzi elhelyezkedés határozza meg. A Tisza-tó vonzerejét főleg a tó által leginkább érintett (határos) megyék kistérségei növelnék, a termálkincset pedig leginkább a termálvagyonnal, adománnyal rendelkező területek erősítenék.

A megkérdezettek egyaránt közepesnek értékelik megyéjük⁷ és kistérségük idegenforgalmi vonzerejét. A nagyobb vonzerőt az észak-alföldi megkérdezettek tulajdonítják térségüknek. A településnagyság alapján tipizálva, inkább a kistelepüléseken élőknek van a lakóhely idegenforgalmi vonzerejéről pozitívabb elképzelése.

Az idegenforgalomról szóló állítások értékelése egyfajta jövőorientációt feltételez (az idegenforgalom olyan állásokat teremt, amelyekre a kistérségnek szüksége van, az idegenforgalom segít a térség gazdaságát egyensúlyban tartani), hiszen jelenleg igen kevés vállalkozás kapcsolódik az idegenforgalomhoz.

---

⁵ 89-89-88 ponttal a leginkább támogatott 3 kategória.

⁶ 88-87-84-84 ponttal a leginkább támogatott 4 kategória.

⁷ 100 fokozatú skála értéke a megyei vonzerő esetében: 53.

100 fokozatú skála értéke a kistérségi vonzerő esetében: 49.

A mezőgazdaság fejlesztési elképzelései a Tisza-mentén mindenütt fontosak, mert gyakorlatilag nem lehet különbséget találni a térség és a kistérségek fejlesztési értékei között. Leginkább az *erdőtelepítést, a legeltető állattartás fejlesztését és a halastavak, nádasok létesítését* támogatták a megkérdezettek. Az ártéri gyümölcsösök telepítése és az ártéri szántó gazdálkodás fejlesztése kevésbé támogatott.

A közlekedési-kommunikációs fejlesztési alternatívák visszatükrözik a Tisza-mente jórészének belső periféria létéből adódó sajátosságait. A fejlesztési alternatívák támogatási szándéka között nincs szignifikáns területi különbség. Figyelemre méltó az információs társadalom egyik eleme, az *internet-kapcsolódás* egyöntetű fejlesztési támogatottsága. Jelentősen támogatott még a *sétahajózás fejlesztése, a közúti hidak számának növelése*. Alacsonyabb támogatást mértünk a *folyóval párhuzamos közúthálózat fejlesztése, a vízszennyező járművek kizorítása a folyóról és a mellékvonali vasútvonalak fejlesztése* kategóriák kapcsán.

Kitűnt, hogy a válaszadók a Tiszával, a Tisza-mentével kapcsolatban főként *ágazati alrendszer szempontúan* gondolkodnak. Az általános (segítő és akadályozó) jellemzők között kiemelt helyen van a turizmus, valamint a környezetvédelem fejlesztésének javítása és a belső (társadalmi, gazdasági) perifériák felszámolási szándéka. A jelenlegi állapoton hagyományos, területi kiegyenlítést célzó, illetve tudásalapú fejlesztéssel, illetve a környezettudatosságra is építő helyi tantervek alkalmazásával stb. kell / lehet változtatni.

A természetvédelem erősségeként leginkább a *háborítatlanságot a tájvédelmi körzetek, természetvédelmi területek nagy számát* jelölték meg, gyengeségként a *környezet-tudatosság alacsony fokát* érzékelik. Lehetőségként főként a *nemzeti park területeinek növelését és az ökoturizmust* jelölték meg. Veszélyként főként a *környezetszennyezést, a természeti értékek veszélyeztetettségét* említették. A megkérdezettek szerint, környezetvédelmi szempontból, az egyik legnagyobb veszélyt a *Tisza-menti csatornázás* jelenlegi állapota és a *kommunális hulladék* elhelyezésének megoldatlansága jelenti. Megoldásként gyakran jelezték a *regionális víztisztítók, hulladéklerakók* telepítésének fokozottabb támogatását és a szemléletváltás szorgalmazását, az oktatás fejlesztését, új, helyi, környezettudatosságot erősítő tantervek kialakításának támogatását.

Az idegenforgalom erőssége leginkább a *horgászat, a vízi turizmus és az érintetlen természeti környezet*. A Tisza-menti turizmust főleg a *gyenge infrastruktúra és a szálláshelyek állapota* valamint a víz minősége, illetve az ingadozó vízálulás fogja vissza. Az idegenforgalom fejlesztésének egyik eszköze az erősebb, *hatékonyabb Tisza-marketing*.

A mezőgazdaság erőssége a *jó termőtalaj és a tovább fejlesztendő öntözési lehetőség*. Gyengeségként főleg a birtokszerkezetet, a bizonytalan felvásárlási vi-

szonyokat és a kiszámíthatatlan Tiszát, illetve a tőkehiányt említették. Fejlesztési irányként a biogazdálkodás emelhető ki.

A közlekedés erősségeit a Tisza hajózhatósága és a terület egy részének vasúti megközelítési lehetőségei jelentik. A gyengeség kategóriáit a gyorsforgalmi út hiánya, a kevés híd és a közutak rossz állapota jellemzik. Ugyanakkor a tiszai hajózás kihasználatlan, ritkák a folyami kikötők. A közlekedés fejlesztésének iránya a megkérdozettek többsége szerint az út (gyorsforgalmi, autópálya, összekötő) építés. A kommunikációban erősség a jó telefonhálózat, gyengeség a jövőt jelentő internetes hálózat.

**3. tábla A Tisza-vidékre vonatkozó fejlesztési ajánlások átlaga
10 fokozatú skála átlaga⁸**

Meg kell oldani a szűkebb és a tágabb Tisza-menti agrártájak öntözési, belvíz-mentesítési, csatornázási feladatait, ill. a települések vízigényére is tekintettel a szennyvíztisztító kapacitások kiépítésének feladatait.	9,6
Az érintett térségek mezőgazdasága fejlesztése terén kiemelt szerepet kellene kapnia a hagyományos ártéri gazdálkodás sokoldalú rehabilitációjának, az okszerű erdősítésnek, a természet- és vízvédelmi szempontok által meghatározott és szükséges Tisza-menti zöldfolyosó, ill. ökológiai-hálórendszer kiépítésének.	8,7
Az alföldi Tisza-tengely elsősorban a természeti-táji rehabilitációt, a környezet- és természetvédelmet kell, hogy szolgálja, e munkahelyteremtő, kisvállalkozói, beszállítói típusú fejlesztéseknek – két nagyváros kivételével – elsősorban a Tisza menti kisvárosok támogatott gazdaságfejlesztésére kell irányulnia.	7,8
Az európai belvízi hajózó utakhoz való kapcsolódás kialakítása.	7,3
Minden lehetséges fejlesztést és beavatkozást egyértelműen alá kell rendelni a modern fenntartható fejlesztés elveinek.	7,3
Újra kell gondolni és részletesen meg kell tervezni a folyó egyfajta tájrehabilitációt eredményező folyómeder-újraszabályozásának lehetőségeit.	6,9

⁸ Eredeti értékek: 1 – egyáltalán nem fontos ...10 – teljes mértékben fontos. A skálán a 0 érték azt jelenti, ha mindenki elutasítaná az állítást, a 10 pedig azt, ha mindenki teljes mértékben támogatná.

Szarvák Tibor 1971 Szolnok. Szociológus. A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézete Szolnoki Kutatócsoportjának tudományos segédmunkatársa.

Szoboszlai Zsolt 1956 Bácsalmás. Szociológus. Az MTA RKK ATI Szolnoki Kutatócsoportjának vezetője.

Össességében a terület szerves (fenntartható) fejlődését szorgalmazzák, amivel növelhető a megtartó képesség és csökkenthetőek a (Tisza-menti hét megyében is érzékelhető) területi különbségek.